

Микола В. Зось-Кіор¹, Ольга П. Пархоменко², Наталія Е. Ткаченко³

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ ТА ЛЮДСЬКИЙ КАПІТАЛ: ДЕФІНІЦІЇ РОЗВИТКУ

У статті розглянуті теоретичні концептуальні підходи до визначення економічних категорій «людський» та «інтелектуальний» капітал в контексті історичного, інноваційно-соціалізаційного розвитку. Доведено, що подальшу соціалізацію дефініцій доцільно спрямувати на відображення впливу рівнів управління на формування та розвиток зазначених капіталів, їх ефективізацію.

Ключові слова: людський капітал, інтелектуальний капітал, формування, розвиток, рівні управління.

Літ. 31.

DOI 10.32752/1993-6788-2020-1-231-15-23

Николай В. Зось-Киор, Ольга П. Пархоменко, Наталья Э. Ткаченко

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИЙ И ЧЕЛОВЕЧЕСКИЙ КАПИТАЛ: ДЕФИНИЦИИ РАЗВИТИЯ

В статье рассмотрены теоретические концептуальные подходы к определению экономических категорий «человеческий» и «интеллектуальный» капитал в контексте исторического, инновационно-социализационного развития. Доказано, что дальнейшую социализацию дефиниций целесообразно направить на отображение влияния уровней управления на формирование и развитие упомянутых капиталов, их эффективизацию.

Ключевые слова: человеческий капитал, интеллектуальный капитал, формирование, развитие, уровни управления.

Nikolay V. Zos-Kior, Olga P. Parkhomenko, Nataly E. Tkachenko

INTELLECTUAL AND HUMAN CAPITAL: DEFINITIONS OF DEVELOPMENT

The article examines theoretical conceptual approaches to defining the economic categories "human" and "intellectual" capital in the context of historical, innovative and socialization development. It is proved that further socialization of definitions is advisable to direct the reflection of the influence of management levels on the formation and development of the mentioned capitals, their efficiency.

Keywords: human capital, intellectual capital, formation, development, levels of management.

Peer-reviewed, approved and placed: 11.09.2020.

Постановка проблеми. В сучасних умовах трансформацій людський та інтелектуальний капітал виступають основою стабільності, багатства, визначають конкурентоспроможність соціально-економічних систем,

¹ Poltava State Agrarian Academy. Poltava. Ukraine.

² Kyiv National Economic University named after Vadym Hetman. Kiev. Ukraine.

³ Volodymyr Dahl East Ukrainian National University. Lugansk. Ukraine

стають ключовим ресурсом їх розвитку. Здатність економіки створювати та ефективно використовувати нематеріальні види капіталу визначає національні, регіональні, індивідуальні переваги розвитку, добробут і соціально-економічний прогрес.

Для сприйняття сутності людського та інтелектуального капіталу необхідним є історичний екскурс в формування цих визначень, необхідно розглянути різні точки зору на їх формування та особливості сучасного використання.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. У наукових дослідженнях О. Зачоса [17], А. Добриніна, В. Куценко [11], Г. Євтушенко [11], К. Маркс [4], Т. Шульц [7], Ж. Поплавська [12], В. Поплавський [12], О. Бородіна [13], Т. Оно [14], Ю. Учїда [14], О. Грішнова [15], Л. Туроу [10], Г. Беккер [9], висвітлюються проблеми, теоретичні, методичні питання відтворення продуктивних здібностей людей, формування людського капіталу, проте порівняльного аналізу розвитку дефініцій не здійснено.

В умовах сучасної економіки виникає необхідність виявлення закономірностей в історичному формуванні дефініцій людського та інтелектуального капіталу різними авторами за різними підходами. Наразі Україна знаходиться в кризовому стані формування людського капіталу, спостерігається «відтік» інтелектуального капіталу, відповідно, все більша увага приділяється дослідженню питання розробки підходів до підвищення цінності людського капіталу, його відтворення та розвитку, створення передумов розвитку за компонентами капіталів, що є неможливо без аналітичного дослідження визначених дефініцій.

Метою дослідження є історичний екскурс формування дефініцій інтелектуального та людського капіталу, уточнення їх сутності та особливостей на різних рівнях управління.

Основні результати дослідження. Концепції «людського капіталу» та «інтелектуального капіталу» є закономірними наслідками розвитку світової, економічної думки на підставі того, що людина є водночас і виробником, і споживачем матеріальних благ. Вперше оцінив вартість продуктивних якостей людини засновник англійської класичної політекономії У. Петті (1623–1687), визначивши, що багатство суспільства залежить від характеру діяльності людей, виокремивши некорисну діяльність та діяльність, що підвищує кваліфікацію людей, повертає їх до того або іншого виду діяльності, яка сама по собі має велике значення», в цьому контексті підкресливши користь суспільної освіти [1].

На відміну від У. Петті, який в людський капітал включав вартість працездатного та непрацездатного населення. А. Сміт (1723–1790) досліджував населення в працездатному віці [2], що відображено в праці «Дослідження про природу та причини багатства народів» (1776). В праці

«Початок політичної економії та оподаткування» Д. Рікардо (1772–1823) розглядає основні витрати на формування людського капіталу, підкреслюючи роль освіти в формуванні багатства нації, пояснюючи різний рівень економічного розвитку різних країн саме нестачею освіти в усіх прошарках народу [3].

К. Маркс (1818–1883) визначив робочу силу (спроможність до праці) як «сукупність фізичних і духовних спроможностей, якими володіє організм, жива людина, які вона використовує коли виробляє будь-які споживчі вартості». Вартість робочої сили, як і іншого товару, він визначив робочим часом, що є необхідним для виробництва, а відповідно, для відновлення цього специфічного предмету торгівлі; вартість робочої сили визначив вартістю життєвих засобів, що необхідні для підтримки життя її власника. Удосконалення відтворювальної сили праці визначив творчими, розумовими спроможностями людини, для розвитку яких є необхідним вільний час [4, 6–8].

В XIX–XX столітті Дж. Маккуллох, Ж. Сей, Дж. Мілль, Н. Сеніор, вважали, що капіталом в його «людській формі» необхідно вважати придбані людиною спроможності до праці. М. Туган-Барановський (1865–1919) відмітив специфічність робочої сили як товару – робочої сили людини представленої самою людиною, тобто саме суб'єктом, проте усі інші товари представляють зовнішні продукти або засоби господарчої діяльності людини, господарчі об'єкти.

Д. Менделєєв (1834–1907) визнавав освіту як благопридбаний капітал, що відповідає витратам часу та праці, накопиченню людської мудрості [5].

В. Рошер, Г. Шмолер, Б. Гільдебранд, Л. Brentано в розвиток наукових ідей підхід до оцінки професійних навичок та кваліфікації дослідили як прояви ознак людського капіталу. Г. Беккер звернув увагу на освіту, охорону здоров'я, мобільність трудових ресурсів як чинників формування людського капіталу. Він вважав, що саме людський капітал приносить основну частину доходу працівникові [9].

Л. Туроу вважав, що людський капітал – це «продуктивні здібності, обдарування і знання» [10] тому, що не безпосередньо освіта, охорона праці, а саме одержані знання, навички з врахуванням персоніфікованих здібностей і виробничої адаптації, застосування індивідуальних заходів з охорони здоров'я, індивідуального підвищення рівня освіти, самоосвіти, кваліфікації, розширення досвіду, створення елементів корпоративної культури та етики призводить до розвитку регіонів та країн.

Сучасні управлінські та інформаційні технології, на думку Ф. Маклупа, удосконалюють людський капітал як основа встановлення зв'язків між освітою, знаннями, навичками, вміннями, збереження досвіду окремої людини, інтелектуальних надбань компаній з метою

підвищення соціально-економічних ефектів і встановлення дієвих механізмів залежності між особливостями людського капіталу та результатом.

А. Маршалл вважав, що найбільше цінним є капітал, який вміщений у людську істоту. Це актуалізує питання його використання на основі сучасної активації інтелектуального інтернет-виявлення, ІТ-технологій, використання інформаційних знань, баз кваліфікованої праці, можливостей передачі людського досвіду, візуалізації різноманітних знань, навичок.

Українські дослідники роблять більше акцент на процес інвестування в розвиток людського капіталу і форми прояву продуктивних сил людини.

Аналіз теоретичних підходів людського капіталу показав, що він має комплексний, багаточинниковий спектр дослідження. Головне протиріччя в тому, що людський капітал є аналогічним до природних ресурсів і до матеріального капіталу, які через працю перетворюються в капітал. Проте зазначені складові піддаються фізичному та моральному зношуванню, потребують постійної матеріальної та інформаційної підтримки, підстави яких створюються на основі його функціонування.

В. Куценко та Г. Євтушенко розглядають людський капітал як «сукупність знань, здібностей і кваліфікації, як здатність кваліфікованої робочої сили створювати прибуток у вигляді частини заробітної плати та прибутку підприємств» [11]. Вони вважають, що розвиток людського капіталу можливий тільки при балансі соціального та економічного розвитку інституцій, які задіяні для його реалізації. В Поплавський акцентує увагу на інвестиціях у власне здоров'я, знання, навички «для отримання корисного результату через їх реалізацію за допомогою інтелектуальної праці» [12]. Термін «інтелектуальна праця» передбачає певний рівень освіти та практичних навичок і здібностей. О. Бородіна розглядає людський капітал разом зі здібностями, що використовуються людиною у повсякденному житті з акцентом на результатах творчої роботи [13]. Найбільш прийнятним визначенням дефініції є формулювання І. Каленюк, яка вважає, що людський капітал це вартість у вигляді запасу знань, інформації, досвіду, навичок.

Доцільно зауважити, що сучасна дефініція наукової літератури розглядає категорію «людський капітал» в узькому та широкому аспектах. В узькому сенсі однією з його форм є матеріальне забезпечення існування людини відповідно фізіологічних стандартів, іншою формою — освіта. В останньому випадку, зазначений вид капіталу називають людським тому, що ця форма є частиною людини, а капіталом стає внаслідок очікування майбутніх доходів, задоволення, або і того, і іншого разом [14]. О. Грішнова визначає людський капітал як «сформований і розвинений у

результаті інвестицій і накопичений людиною певний запас здоров'я, знань, навичок, здібностей, мотивацій, який цілеспрямовано використовується в тій чи іншій сфері економічної діяльності, сприяє зростанню продуктивності праці і завдяки цьому впливає на зростання доходів свого власника, прибутку підприємства та національного доходу; виокремлює специфічне значення освіти, професійного навчання» [15]. Вона класифікує рівні формування людського капіталу в залежності від рівня дослідження: на особистісному рівні людський капітал як знання, навички, здоров'я та інші продуктивні чинники, які використовує людина; на рівні компанії людський капітал розглядає як сукупну кваліфікація та професійні компетенції всіх працівників, здобутки в ефективній організації праці та розвитку персоналу; на макроекономічному рівні людський капітал включає накопичені вкладення в освіту, професійну підготовку, оздоровлення, є суттєвою частиною національного багатства країни (вся сума людського капіталу всіх компаній та всіх громадян країни за виключенням повторного рахунку).

Інтелектуальний капітал О. Грішнова визначила як інтелектуальні здатності людей у сукупності зі створеними матеріальними й нематеріальними засобами, які використовуються в процесі інтелектуальної діяльності людини індивідуально або в рамках певного колективу, які підвищують ефективність праці й доходи [16]. Основними його складовими О. Грішнова виділила: людський капітал: знання, навички, досвід, ноу-хау, творчі здібності, креативний спосіб мислення, моральні цінності, культура праці та ін.; структурний (організаційний) капітал: патенти, ліцензії, ноу-хау, програми, товарні знаки, промислові зразки, технічне й програмне забезпечення, організаційну структуру, корпоративну культуру; споживчий капітал: зв'язки з економічними контрагентами, інформація про економічних контрагентів, історія взаємин з ними, торговельна марка тощо. Як і стосовно людського капіталу, конкретні складові інтелектуального капіталу відрізняються в залежності від рівня дослідження, що спричинило широку варіацію різноманітних структур. На думку О. Гришнкової, людський та інтелектуальний капітали характеризуються ресурсністю, прибутковістю, конвертованістю. певних інвестицій у формі витрат часу, грошей, фізичних, розумових та емоційних зусиль і генерує майбутнє повернення у формі вищих доходів, більшої конкурентоздатності, кращого доступу до інформації, знань, послуг, матеріальних благ, кращої співпраці та погодження спільних дій, зменшення трансакційних витрат. Ці форму капіталу не вичерпується в процесі їх використання, а втрачаються при невикористанні.

З урахуванням тенденцій розвитку інформаційного суспільства та економіки знань О. Зачоса [17] пропонує розглядати людський «персональний капітал, «капітал організації», «капітал території», «капітал країни». Людський персональний капітал трактується як інвестиції для розвитку сукупності вроджених здібностей, здоров'я, набутих знань, навичок, одержаного досвіду, сформованої інформаційної бази знань, системи персональної мотивації, які можуть бути реалізовані для створення прибутку. Людський капітал організації визначений як «інвестиції в трудові ресурси, підвищення кваліфікації, впровадження нових технологій управління та мотивації персоналу, корпоративної культури, інформаційної бази знань, системи корпоративної мотивації, які можуть бути реалізовані для створення прибутку». Людський капітал території визначено як «інвестиції в соціальний та економічний розвиток людських ресурсів території, умов покращення якості життя, створення інформаційної бази знань та системи мотивації розвитку різноманітних цільових груп населення». Людський капітал країни – це «інвестиції в систему освіти, професійної підготовки та перепідготовки, профорієнтації, працевлаштування, умов покращення якості життя, створення інформаційної бази знань та системи соціальної підтримки різноманітних цільових груп населення».

Широкий сенс трактовки людського капіталу також є різноманітним. З точки зору вищевикладеного матеріалу трактовка О. Гришнєвої, О. Зачоса людського капіталу на різних рівнях управління вже є широким визначенням. Проте існують інші точки зору, коли широкий сенс трактовки людського капіталу формується шляхом інвестування, довгострокових вкладень в людину у вигляді витрат на підготовку людини як робочої сили на виробництві, в охорону здоров'я, міграцію, пошук роботи, інформації про ціну праці та очікування доходів, а відповідно, підвищення рівня необхідної кваліфікації, формування рівня різноманітного людського потенціалу, який може бути спрямований на створення благ [18, 19]. Людський капітал виступає як якість функціонуючої робочої сили, тобто міра її корисності та джерело доходів для людини, компанії, держави та ресурсом підвищення конкурентоспроможності держави, працеспроможних громадян. Людський капітал як функціональна складова інноваційного виробництва узагальнює знання, навички, інтелект, досвід, є формою культурно-моральних здібностей, відтворених в інтелектуальній активності та створенні нового знання, що дозволяє отримати інтелектуальну ренту та різного роду переваги розвитку, і розглядається на всіх рівнях управління.

Висновки. Аналіз досліджень підтвердив еволюційний розвиток підходів до основних понять людського та інтелектуального капіталів та

виявив необхідність внесення змін з урахуванням розвитку інформаційного суспільства, різних рівнів управління, акцентуванням уваги на розвитку сукупності знань та навичок, забезпечення умов їх розвитку. Подальші дослідження у зазначеній площині доцільно проводити у напрямі виявлення особливостей розвитку людського та інтелектуального капіталу на різних рівнях управління – особистості – формування рівня достатньої для фінансування розвитку людського капіталу рівня оплати праці, компанії – формування інновацій та прибутку, регіональних територіальних одиниць – самофінансування розвитку, країни – добробуту із виявленням синергетичного потенціалу.

1. Петті В. Політична арифметика. Hansebooks, 2018. 105 с.
2. Сміт А. Багатство народів. Хартфордшир, 2012. 654 с.
3. Рікардо Д. Про засади політичної економії та оподаткування. Кембридж, 2015. 87 с.
4. Маркс К. Капітал. Видання Вордсворта. 2013. 756 с.
5. Менделеев Д. И. Заветные мысли: Полное издание. М., 1995. 227 с.
6. Фішер І. Природа капіталу та доходу. Л, 1927. 235 с.
7. Шульц Т.В. Інвестиції в людський капітал // *The American Economic Review*. 1971. № 51 (1). Р. 1-17.
8. Лист Ф. Национальная система политической экономии / Ф. Лист.; пер. с нем. К. Трубникова. — СПб., 1891. 248 с.
9. Беккер Г. С. Нобелівська лекція: Економічний спосіб погляду на поведінку // *Журнал політичної економії*. 1993. № 101. Р. 385-409.
10. Thurow L. Investment in Human Capital. Belmont, 1970. 123 с.
11. Куценко В.І. Людський капітал як фактор соціального захисту населення: проблеми зміцнення / В.І. Куценко, Г.І. Євтушенко // *Зайнятість та ринок праці: міжвідом. наук. зб.*, 1999. №10. С. 136-145.
12. Поплавська Ж., Поплавський В. Людський капітал. Не забаритись би з інвестиціями / Ж. Поплавська, В. Поплавський // *Віче*. 2002. № 2. С. 59-68.
13. Бородіна О. Людський капітал як основне джерело економічного зростання / О. Бородіна // *Економіка України*. 2003. № 7. С. 48-53.
14. Оно Т., Учіда Ю. Людський капітал, державний борг та економічне зростання: аналіз політичної економії // *Journal of Macroeconomics*. 2018. № 57. Р. 1-14.
15. Грішнова О.А. Людський капітал: формування в системі освіти і професійної підготовки / О.А. Грішнова. К.: Т-во “Знання”, КОО, 2001. 254 с.
16. Грішнова О.А. Людський, інтелектуальний і соціальний капітал України: сутність, взаємозв’язок, оцінка, напрями розвитку. Електронний ресурс: URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32608909.pdf>.
17. Зачоса О.Д. Теоретичні підходи та їх еволюційний розвиток у формуванні людського капіталу // *Економіка і організація управління*. 2016. № 1(21). С. 243-249.
18. Псачаропулос Г., Патрінос Х. Повернення до інвестицій в освіту // Десятилітній огляд світової літератури. 2018. Електронний ресурс: URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/442521523465644318/pdf/WPS8402.pdf>.
19. Кончакова Л. Н., Чугунова С. В. Человеческий капитал и инвестиции в человеческий капитал предприятия // *Актуальные проблемы авиации и космонавтики*. 2017. № 3(13). С. 48-50.
20. Майбуrows И. Эффективность инвестирования и человеческий капитал в США и России / И. Майбуrows // *Мировая экономика и международные отношения*. 2004. № 4. С. 3-13.
21. Брукинг Э. Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии / Э. Брукинг. СПб.: Питер, 2001. 287 с.
22. Бутнік-Сіверський О. Інтелектуальний капітал (теоретичний аспект) / О. Бутнік-Сіверський // *Інтелектуальний капітал*. 2002. № 1. С. 16-27.
23. Эскиндаров М. Развитие корпоративных отношений в современной российской экономике / М. Эскиндаров. М.: Республика, 1999. 188 с.

24. Кендюхов О. Організаційно-економічний механізм управління інтелектуальним капіталом підприємства : автореф. дис. ... докт. екон. наук : спец. 08.00.04 «Економіка та управління підприємствами (переробна промисловість)» / О. Кендюхов. Донецьк, 2007. 31 с.

25. Леонтьев Б. Цена капитала. Интеллектуальный капитал в российском бизнесе / Б. Леонтьев. М. : Издательский центр «Аксционер», 2002. 200 с.

26. Стрижак О. Формування інтелектуального капіталу підприємства : автореф. дис. ... канд. екон. наук : спец. 08.06.01 «Економіка, організація та управління підприємствами» / О. Стрижак. Х., 2004. 23 с.

27. Стюарт Т. Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций / Т. Стюарт ; пер. с англ. В. Ноздриной. М. : Поколение, 2007. 368 с.

28. Чухно А. Интеллектуальный капитал: сутність, форми і закономірності розвитку / А. Чухно // Економіка України. 2002. № 11. С. 22-30.

29. Edvinsson L. Intellectual Capital. Realizing Your Company's True Value by Finding Its Hidden Roots / Edvinsson L., Malone M. N. Y. : Harper Business, 1997. 225 p.

30. Stewart T. A. The Intellectual Capital. The New Wealth of Organizations / T. A. Stewart. N. Y. ; L. : Doubleday / Currency, 1997. 389 p.

31. Wolsh J. R. Capital Concept Applied To Man / J. R. Wolsh // The Quarterly Journal of Economics. 1935. № 2. P. 255-285.

1. Petty W. Political Arithmetick. Hansebooks, 2018. 105 p.

2. Smith A. Wealth of Nations. Hertfordshire, 2012. 654 p.

3. Ricardo D. On the Principles of Political Economy, and Taxation. Cambridge, 2015. 87 p.

4. Marx K. Capital. Wordsworth Editions. 2013. 756 p.

5. Mendelev D. I. Treasured thoughts: Complete edition. M., 1995, 227 p.

6. Fisher I. The nature of Capital and Income. L, 1927. 235 p.

7. Schultz T. W. Investment in Human Capital // The American Economic Review. 1971. № 51(1). P. 1-17.

8. List F. National system of political economy / F. List ; per. with him. K. Trubnikova. SPb., 1891. 248 p.

9. Becker G. S. Nobel Lecture: The Economic Way of Looking at Behavior // Journal of Political Economy. 1993. No. 101 (3). P. 385-409.

10. Thurow L. Investment in Human Capital. Belmont, 1970. 123 p.

11. Kutsenko V. I. Human capital as a factor of social conquest of the population: problems of change / V. I. Kutsenko, G. I. Yvtushenko // Dealing with information about prats: mizhvidom.nauk. zb. 1999. No. 10. P. 136-145.

12. Poplavska J., Poplavsky V. Human capital. Do not get bogged down with investments / Zh. Poplavska, V. Poplavsky // Viche. 2002. No. 2. P. 59-68.

13. Borodina O. Human capital yak mainly dzherelo economical development / O. Borodina // Economics of Ukraine. 2003. No. 7 (500). P. 48-53.

14. Ono T., Uchida Y. Human capital, public debt, and economic growth: A political economy analysis // Journal of Macroeconomics. 2018. № 57. P. 1-14.

15. Grishnova O. A. Human capital: formation in the system of education and professional training / O. A. Grishnova. K. : T-in "Znannya", KOO, 2001. 254 p.

16. Grishnova O. A. Human, intellectual and social capital of Ukraine: day, interconnection, assessment, direct development. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/32608909.pdf>

17. Zachosa O. D. Theoretical approaches and evolutionary development in the form of human capital // Economics and management organization. 2016. No. 1 (21). S. 243-249.

18. Psacharopoulos G., Patrinos H. A. Returns to Investment in Education // A Decennial Review of the Global Literature. 2018. URL: <http://documents.worldbank.org/curated/en/442521523465644318/pdf/WPS8402.pdf>.

19. Konchakova LN, Chugunova SV Human capital and investments in the human capital of an enterprise // Actual problems of aviation and cosmonautics. 2017. No. 3 (13). P. 48-50.

20. Maiburov Y. Эффектностъ инвестированія у человеcheskyi kapыtalъ v CШA y Россyи / Y. Maiburov // Мyроваia экoнoмyкa y мeждyнaрoдныe oтнoшeнyиa. 2004. № 4. S. 3-13.

21. Bruking E. Интеллектуальный капитал: ключ к успеху в новом тысячелетии / E. Bruking. SPb. : Piter, 2001. 287 s.

22. Butnik-Siverskyi O. Intelektualnyi kapital (teoretychnyi aspekt) / O. Butnik-Siverskyi // Intelektualnyi kapital. 2002. № 1. S. 16-27.
23. Eskindarov M. Razvitie korporativnykh otnosheniy v sovremennoy rossiyskoy ekonomike / M. Eskindarov. M. : Respublika, 1999. 188 s.
24. Kendiukhov O. Orhanizatsiino-ekonomichniy mekhanizm upravlinnia intelektualnym kapitalom pidpriemstva : avtoref. dys. ... dokt. ekon. nauk : spets. 08.00.04 «Ekonomika ta upravlinnia pidpriemstvamy (pererobna promyslovist)» / O. Kendiukhov. Donetsk, 2007. 31 s.
25. Leont'yev B. Tsena kapitala. Intellektual'nyy kapital v rossiyskom biznese / B. Leont'yev. M. : Izdatel'skiy tsentr «Aktioner», 2002. 200 s.
26. Stryzhak O. Formuvannia intelektualnoho kapitalu pidpriemstva : avtoref. dys. ... kand. ekon. nauk : spets. 08.06.01 «Ekonomika, orhanizatsiia ta upravlinnia pidpriemstvamy» / O. Stryzhak. Kh., 2004. 23 s.
27. Styuart T. Intellektual'nyy kapital. Novyy istochnik bogatstva organizatsiy / T. Styuart ; per. s angl. V. Nozdrinoy. M. : Pokolenie, 2007. 368 s.
28. Chukhno A. Intelektualnyi kapital: sutnist, formy i zakonomirnosti rozvytku / A. Chukhno // Ekonomika Ukrainy. 2002. № 11. S. 22-30.
29. Edvinsson L. Intellectual Capital. Realizing Your Companys True Value by Finding Its Hidden Roots / Edvinsson L., Malone M. N. Y. : Harper Business, 1997. 225 p.
30. Stewart T. A. The Intellectual Capital. The New Wealth of Organizations / T. A. Stewart. N. Y. ; L. : Doubleday / Currency, 1997. 389 p.
31. Wolsh J. R. Capital Concept Applied To Man / J. R. Wolsh // The Quarterly Journal of Economics. 1935. № 2. P. 255-285.